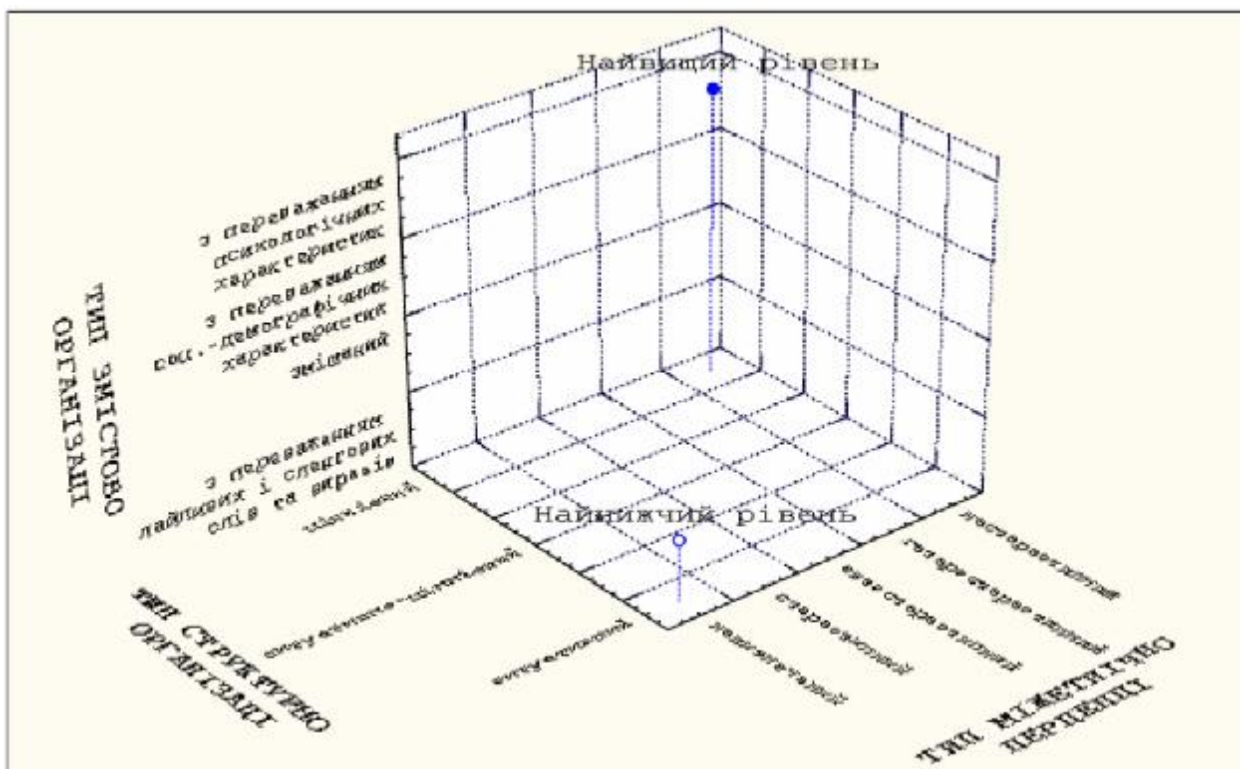

Горбунова В.В. Особливості становлення етнічної свідомості в юнацькому віці: типологія етнічної ідентичності / Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції: “Молодь в умовах нової соціальної перспективи”. – Житомир, 2003. – С. 166-168.

ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ ЕТНІЧНОЇ СВІДОМОСТІ В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ: ТИПОЛОГІЯ ЕТНІЧНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Особливістю становлення етнічної свідомості в юнацькому віці є формування етнічної ідентичності особистості, як системи знань, переконань та уявлень про етнічну реальність з власної позиції та позиції власного етносу.

Психологічні особливості становлення етнічної свідомості особистості в юнацькому віці досліджувалися методом особистісних конструктів Дж. Келлі. Нами було сконструйовано репертуарну та рангову решітки (елементи-назви представників національностей, конструкти – якості-характеристики), результати яких оброблялися за допомогою факторного аналізу, кореляційного аналізу, частотного аналізу, також використовувався контент-аналіз. У результаті комплексної обробки даних було встановлено залежність етнічної ідентичності особистості від особливостей перцептивної, структурної та змістової організації її етнічної свідомості (Мал. 1.).

Мал.1. Організація етнічної свідомості особистості

На основі взаємозв'язку перцептивної, змістової та структурної будови етнічної свідомості особистості було експериментально виділено окремі типи етнічної ідентичності особистості.

Етнічна ідентичність невизначена ситуативна з переважанням лайливих та сленгових слів і виразів (за змішаними характеристиками, за психологічними характеристиками, за соціально-демографічними характеристиками).

При аналізі етнічної свідомості особистості з зазначеними типами етнічної ідентичності, про саму ідентичність можна говорити лише умовно як про несформовану, адже відсутня база побудови – система параметрів для міжетнічного оцінювання та порівняння. До того ж, носії невизначених ситуативних типів етнічної ідентичності є нестійкими у своїх етнічних вподобаннях, їх симпатії та антипатії цілком залежать від

ситуативного впливу зовнішніх факторів, це може бути перегляд расистського кінофільму, сварка з товаришем іншої національності або будь-що інше. Якісний склад етнічної свідомості особистості (зміст тих малочисельних конструктів, які все ж таки мають місце) свідчить про характер етнічної поінформованості особистості. Людина яка має невизначену ситуативну з переважанням лайливих та сленгових виразів етнічну ідентичність є “етнічно неграмотною, неосвіченою” і, скоріш за все, не лише “етнічно”, адже, використання сленгових та лайливих слів свідчить про низький рівень культурного розвитку особистості. При цьому, в силу ситуативності структурної будови етнічної свідомості, лайливі епітети можуть використовуватися як для опису одних, так і інших етносів, не виключаючи власного.

166

Етнічна ідентичність стереотипна ситуативна з переважанням лайливих та сленгових слів і виразів (за змішаними характеристиками, за соціально-демографічними характеристиками).

Наявність стереотипної ситуативної етнічної ідентичності свідчить про високу відповідність образів етнічної свідомості особистості образам суспільної етнічної свідомості, залежність етнічних вподобань людини від суспільної думки. Особистість зі стереотипною ситуативною етнічною ідентичністю є пасивним споживачем значень суспільної свідомості, причому це “споживання” є поверховим, адже інтеріоризовані значення суспільної етнічної свідомості не стають ціннісним надбанням особистості, вони легко змінюються при відповідних змінах суспільної думки. Зміст етнічної свідомості особистості залежить від характеру етнічної поінформованості та особистісної значимості етнічної проблематики. Отже, і в цьому випадку ми не можемо говорити про сформовану етнічну ідентичність, яка має бути диспозиційним утворенням особистості. Мова йдеться лише про нестійку, ситуативну систему міжетнічного самовизначення особистості.

Етнічна ідентичність стереотипна ситуативно-ціннісна за соціально-демографічними характеристиками (за змішаними характеристиками, за психологічними характеристиками).

Наявність стереотипної ситуативно-ціннісної етнічної ідентичності є свідченням більш високого рівня розвитку етнічної свідомості особистості порівняно з попередніми описаними. Тут значення суспільної етнічної свідомості присвоюються особистістю переважно у готовому вигляді, однак, вони все ж таки набувають ціннісного змісту через співвіднесення вже з наявною ціннісно-сисловою системою особистості. Отже, мова йдеться про процес становлення етнічної ідентичності особистості, формування первинної системи власних оціночних ставлень до процесів та явищ етнічного світу. І хоча індивідуальна етнічна свідомість ще у великій мірі детермінується суспільною, особистість вже визначає для себе окремі пріоритети у ставленні до власного та інших етносів.

Етнічна ідентичність ауостереотипна ситуативно-ціннісна за соціально-демографічними характеристиками (за змішаними характеристиками, за психологічними характеристиками).

Наявність ауостереотипної ситуативно-ціннісної етнічної ідентичності свідчить про активний процес розвитку етнічної свідомості особистості, становлення етнічної ідентичності як диспозиційного утворення. Стереотипним є лише образ власної етнічної групи, образи переважної більшості іноетнічних груп будуються за індивідуально-своєрідними параметрами та не відповідають загальноприйнятим, тобто більшість етносів сприймаються нестереотипно. Ціннісно-сислова система етнічної свідомості є відносно сталою: особистість намагається вибудувувати власну систему етнічних ставлень, критично осмислювати огляди подій етнічного світу у засобах масової інформації, надавати перевагу документальним інформаційним джерелам. Однак, детермінація індивідуальної етнічної свідомості суспільною все ж таки має місце, особливо стосовно власного етносу, образ якого є переважно ситуативним, залежить від суспільної думки.

Етнічна ідентичність аутостереотипна ціннісна за психологічними характеристиками

Аутостереотипна ціннісна етнічна ідентичність за психологічними характеристиками є показником високого рівня розвитку етнічної свідомості особистості. Людина з таким типом етнічної ідентичності має

167

сформовану стійку (ціннісну) систему уявлень та переконань про етнічні групи та етнічні процеси у світі. Більшість іноетнічних груп сприймаються нестереотипно, їх образи побудовані на основі індивідуальних параметрів, значимих для кожної окремої особистості. При цьому, основою міжетнічного оцінювання та порівняння є психологічні характеристики представників етносів, якості, що характеризують людину як суб'єкта міжособистісних стосунків та суб'єкта діяльності. Таким чином, етнічна ідентичність вибудовується на базі істотних параметрів, таких, що складають ядро самосвідомості особистості, лежать в основі образу Я. Єдина, на нашу думку, проблема цього типу етнічної ідентичності, полягає у наявності аутостереотипних уявлень ціннісного характеру. Ціннісна будова стереотипного образу власної групи, передбачає його стійкість і, одночасно, високий ступінь відповідності образу складеному у суспільній етнічній свідомості. У такому разі, зміни суспільної думки, декларованої через засоби масової інформації, а також, освітню літературу, можуть призвести до виникнення когнітивного дисонансу. Шляхом виходу з якого, може стати як формування нестереотипного ціннісного типу етнічної ідентичності, так і перехід до більш низького рівня етнічної свідомості особистості з ситуативною будовою ціннісно-сислової системи. Засобом запобігання останньому, на нашу думку є формування вміння критично осмислювати інформацію, отримувати відомості з різних джерел, аналізувати та співвідносити якомога більшу кількість поглядів на одне й теж явище чи подію етнічного світу.

Етнічна ідентичність гетеростереотипна ситуативно-ціннісна за змішаними характеристиками (за психологічними характеристиками).

Гетеростереотипна ситуативно-ціннісна етнічна ідентичність передбачає наявність стереотипного сприймання лише щодо іноетнічних груп, тоді як власний етнос сприймається нестереотипно, у більшості, позитивно та на основі психологічних характеристик. Система ставлень до власної етнічної групи носить ціннісний характер, є стійкою та особистісно значимою, лежить в основі самовизначення особистості, тоді як ставлення до іноетнічних груп, у великій мірі, детермінуються суспільною етнічною свідомістю і змінюється відповідно до змін у її структурі. Все це, на нашу думку, може призвести до ризику формування не лише етноцентризму (який, на думку багатьох дослідників є закономірним), а й етнодомінування, етнофанатизму та націоналізму.

Етнічна ідентичність нестереотипна ціннісна за психологічними характеристиками

Нестереотипна ціннісна етнічна ідентичність за психологічними характеристиками свідчить про найвищий щабель розвитку етнічної свідомості особистості. В основу міжетнічного сприймання покладені уявлення не про особливості економічного, політичного або соціального життя етнічних груп, екстрапольовані на кожного з представників, а про людину як уособлення психологічного образу того або іншого етносу, носія якостей сформованих в ході історичного розвитку, особливостей економічного, політичного, соціального життя тієї або іншої етнічної спільності. Образи усіх етнічних груп є нестереотипними, вони сформовані в результаті особистісного осмислення образів суспільної етнічної свідомості з позицій власного місця у етнічному світі. Нестереотипна ціннісна етнічна ідентичність це не лише суб'єктивне відображення об'єктивного світу з позицій власного етносу, це ще й проекція власної життєвої позиції на етнічну реальність. Саме на основі ціннісного ставлення до світу, себе, діяльності, інших людей, формується етнічна ідентичність особистості як ціннісне ставлення до себе та інших в етнічному світі.

Слід зазначити, що виділення типів етнічної ідентичності особистості є лише методичним прийомом для дослідження рівня розвитку та особливостей формування етнічної свідомості особистості в юнацькому віці.